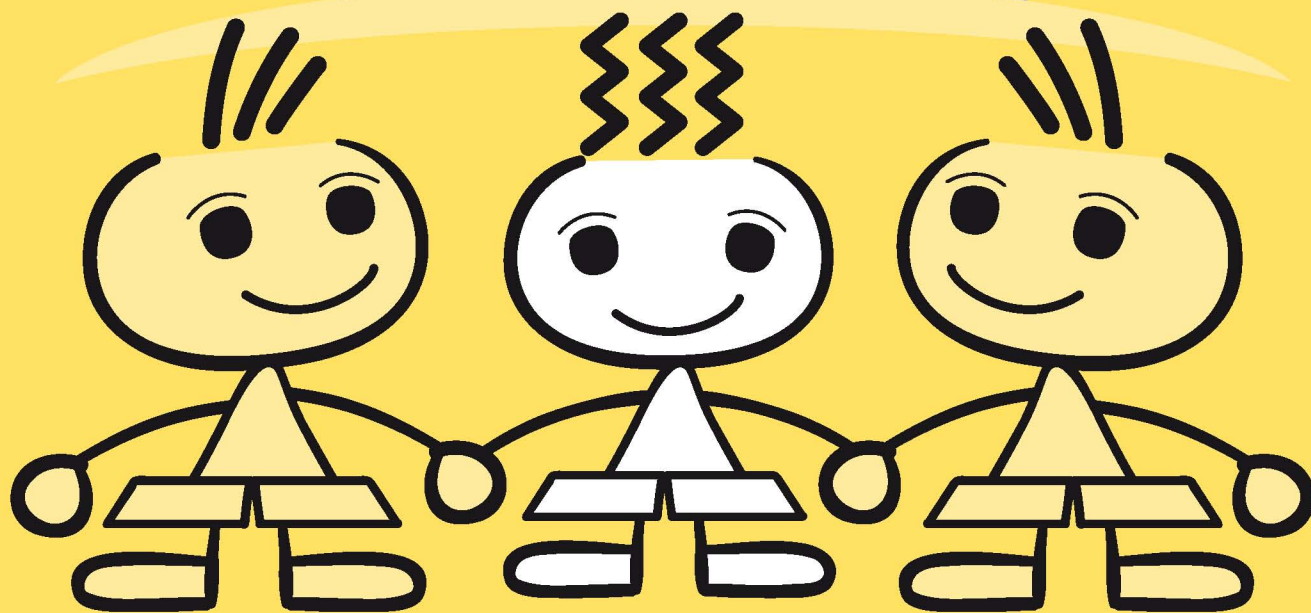
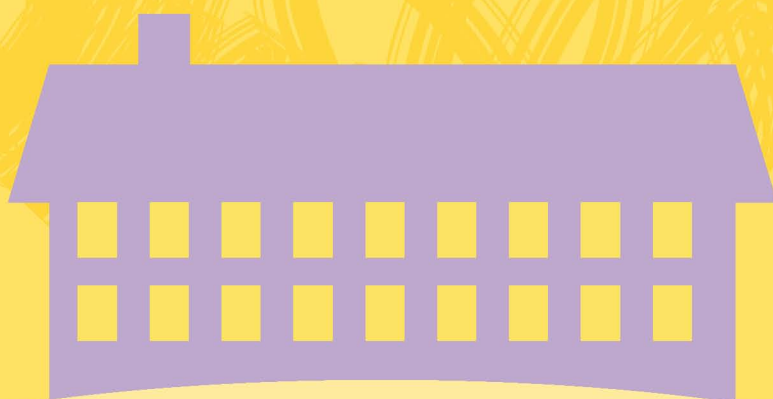

P

ODUČAVANJE DECE S POREMEĆAJIMA MENTALNOG ZDRAVLJA I UČENJA U REDOVNOJ NASTAVI

Majls L. Kuli

Edicija
Kreativna škola

Podučavanje dece s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja u redovnoj nastavi

Kako prepoznati, razumeti i podržati dake s posebnim potrebama

prvo izdanje

Autor

Majls L. Kuli (Myles L. Cooley)

Naslov originala:

Myles L. Cooley

Teaching Kids with Mental Health & Learning Disorders in the Regular Classroom

How to Recognize, Understand, and Help Challenged (and Challenging) Students Succeed

(A ready reference for teachers, counselors, school psychologists, administrators, and classroom aides)

Original edition published in 2007 by Free Spirit Publishing Inc., Minneapolis, Minnesota, U.S.A., <http://www.freespirit.com> under the title:

Teaching Kids with Mental Health & Learning Disorders in the Regular classroom: How to Recognize, Understand and Help Challenged (and Challenging) Students Succeed. All rights reserved under International and Pan-American Copyright Conventions.

Za izdanje na srpskom jeziku © Kreativni centar 2010

Sa engleskog prevela

Vesna Mostarica

Urednik

Natalija Panić

Lektor

Ivana Ignjatović

Grafički dizajn i korice

Neda Dokić

Priprema za štampu

Marko Huber

Izdavač

Kreativni centar, Beograd

Gradištanska 8

Tel.: 011/ 38 20 464, 38 20 483, 24 40 659

e-mail: info@kreativnicentar.rs

www.kreativnicentar.rs

Za izdavača

mr Ljiljana Marinković, direktor

Štampa

BRANMIL

Tiraž

2.000

ISBN 978-86-7781-775-6

Mojoj supruzi, koja je bez ikakvih žalbi izdržala stotine sati koje sam u protekle dve godine proveo u svom kabinetu istražujući i pišući. Mojim ćerkama, koje su odlučile da se bave psihologijom i pedagogijom. One će nastaviti misiju pružanja pomoći mladim ljudima i učiniti ovaj svet boljim. Hiljadama dece i adolescenata koje sam sreo tokom svih ovih godina i od kojih sam naučio mnogo više nego iz svih knjiga na mojim policama.

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

376.1-056.26/36-053.5(035)

КУДИ, Мајлс Л.

Podučavanje dece s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja u redovnoj nastavi : kako prepoznati, razumeti i podržati dake s posebnim potrebama : (priručnik za nastavnike, školske psihologe, pedagoge, pedagoške asistente i administrativno osoblje) / Majls L. Kuli ; prevela s engleskog Vesna Mostarica. - 1. izd. - Beograd : Kreativni centar, 2010 (Beograd : Branmil) . - 143 str. - graf. prikazi ; 28 cm. - (Kreativna škola)

Prevod dela: Teaching Kids with Mental Health & Learning Disorders in the Regular Classroom / Myles L. Cooley. - Tiraž 2.000. - O autoru: str.143. -Str 142: Pogovor / Haim Žino.

ISBN 978-86-7781-775-6

a) Деца са посебним потребама - Образовање
- Инклузивни метод - Приручници

COBISS.SR-ID 175474188

This project was funded by the Office of Public Affairs, United States Embassy Belgrade. The Office of Public Affairs, United States Embassy Belgrade, or the United States Government neither endorses nor takes responsibility for the content of this project.

Ova knjiga objavljena je uz finansijsku podršku Kancelarije za poslove s javnošću Ambasade SAD u Beogradu. Kancelarija za poslove s javnošću Ambasade SAD u Beogradu i vlada SAD ne snose odgovornost za sadržinu ove knjige.

Podučavanje dece s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja u redovnoj nastavi

**Kako prepoznati, razumeti i podržati đake
s posebnim potrebama**

(Priručnik za nastavnike, školske psihologe, pedagoge,
pedagoške asistente i administrativno osoblje)

Majls L. Kuli

Prevela sa engleskog
Vesna Mostarica

Kreativni centar

Sadržaj

Predgovor srpskom izdanju	7
Uvod	9

I DEO

Uloga škole u suočavanju s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja	13
1. Utvrđivanje potreba đaka	15
2. Efikasna pravila i postupci u učionici	20
3. Efikasne nastavne metode koje su u skladu s različitim potrebama đaka	31
4. Uspostavljanje sigurne i zaštitničke sredine u učionici	33
5. Izgradnja socijalnih veština kod đaka	35

II DEO

Poremećaji mentalnog zdravlja i učenja	37
Termini koji se koriste u ovoj knjizi	38

1. Anksiozni poremećaji .....

Anksiozni poremećaji najčešći su mentalni poremećaji. Deca koja pate od ove vrste poremećaja pate od ekstremnih i stalnih strahova i zabrinutosti, koji znatno utiču na njihovu sposobnost kognitivnog, socijalnog i emocionalnog funkcionisanja.

Opšti anksiozni poremećaj .....

Opšti anksiozni poremećaj jeste stanje u kojem deca pate od preterane zabrinutosti zbog mnogih aspekata života. Ta deca mogu da osećaju anksioznost i kada nema nikakvog objektivnog razloga za brigu.

Opsesivno-kompulzivni poremećaj .....

Opsesivno-kompulzivni poremećaj jeste anksiozni poremećaj koji obuhvata neželjene, nametnute misli (opsesije), repetitivno ponašanje (kompulzije) ili njihovu kombinaciju. Deca mogu da se naizgled čudno ponašaju kako bi umanjila anksioznost.

Socijalno-anksiozni poremećaj 50

Ponekad se naziva i socijalnom fobijom, a ispoljava se u socijalnim situacijama svih vrsta. Deca postaju vrlo anksiozna u tim situacijama jer strahuju da će se osramotiti ili da će biti kritikovana.

Posttraumatski stresni poremećaj 55

Posttraumatski stresni poremećaj može da usledi posle traumatičnih događaja tokom kojih je život te osobe bio ugrožen ili je postojala opasnost od ozbiljnih povreda. Deca mogu da nastave da osećaju intenzivan strah i bespomoćnost pošto ponovo proživljavaju svoje iskustvo dugo nakon samog događaja.

Panični poremećaj 59

Napadi panike su nagli i intenzivni doživljaji straha i fizičkih simptoma poput lupanja srca. Kad se kod dece razvije anksioznost zbog straha od novih napada i ona promene svoje ponašanje kako bi izbegla napade, mogu dobiti panični poremećaj.

Odbijanje da se ode u školu 62

Odbijanje da se ode u školu nije poremećaj mentalnog zdravlja. Đaci mogu da se plaše odlaska u školu ili da ne žele tamo da idu zbog mnogih razloga. Poremećaji mentalnog zdravlja, uključujući anksiozni poremećaj zbog odvajanja, mogu biti razlog odbijanja da se ode u školu.

2. Poremećaji raspoloženja 67

Osobe s poremećajima raspoloženja doživljavaju stalan nemir u svojim emocijama. Emocionalne promene mogu se kretati od preterane tuge do nerealnog ushićenja. Te promene raspoloženja utiču na sposobnosti dece u školi, kod kuće i u društvu.

Depresivni poremećaji 68

Deca s depresivnim poremećajima pate od stalnog tužnog raspoloženja, gubitka interesovanja za svoje uobičajene aktivnosti ili i od jednog i od drugog. Ovi poremećaji negativno utiču na sposobnost deteta da uživa u životu i učestvuje u aktivnostima u kući, školi, s prijateljima. Ozbiljna depresija najčešći je uzrok samoubistva.

Bipolarni poremećaj 73

Bipolarni poremećaj, ranije nazivan maničnom depresijom, karakterističan je po smenjivanju raspoloženja, od depresije, prevelike razdražljivosti do ushićenja. Deca sa ovim poremećajem mogu ponekad da budu plahovita, a drugi put preterano vesela.

3. Poremećaji komunikacije 76

Poremećaji komunikacije, ponekad nazivani i poremećajima govora/jezika, utiču na sposobnosti jasnog govora, korišćenja jezika da bi se izrazile misli i razumevanja drugih. Ovi poremećaji mogu vrlo negativno uticati na funkcionisanje dece u školi i društvu.

Poremećaji artikulacije 77

Poremećaj artikulacije postoji kada se glasovi u govoru izostavljaju, izvrću ili zamenjuju drugim. Ovaj poremećaj najčešći je kod male dece.

Receptivni i ekspresivni jezički poremećaji 79

Receptivni jezički poremećaj karakterišu teškoće u razumevanju jezika kojim se drugi služe. Ekspresivni jezički poremećaj predstavlja teškoću u izražavanju misli i ideja. Ovi poremećaji izazivaju probleme u učenju, kao i u komunikaciji u društvu.

Mucanje 84

Mucanje obuhvata oklevanje u izgovoru ili ponavljanje glasova tokom govora. Đaci koji mucaju mogu biti vrlo nespretni i ispoljavaju veliki otpor kada treba da govore u učionici i obrate se drugim đacima.

Pragmatički jezički poremećaj 87

Ovaj poremećaj, koji se još naziva i socijalnim komunikacionim poremećajem, obuhvata teškoće u vezi sa onim što treba reći u nekoj situaciji, kao i s tim kada i kako to treba reći. Često se uočava kod dece s jakim autističnim poremećajima, Aspergerovim sindromom i neverbalnim smetnjama u učenju, a izaziva znatne socijalne probleme i probleme u učenju.

4. Smetnje u učenju 90

Smetnje u učenju odnose se na teškoće pri ovladavanju veštinama čitanja i pisanja ili znanjima iz matematike u školi. Pošto su neurološkog porekla, ove smetnje nisu izazvane niskom inteligencijom ili neodgovarajućim obrazovanjem.

Smetnje u čitanju 91

Disleksija je specifična smetnja u čitanju koju obeležavaju teškoće u učenju izgovora glasova i lakog čitanja reči. U druge smetnje u čitanju spadaju teškoće u razumevanju i brzini čitanja. Bilo koja smetnja u čitanju loše će uticati na svaki aspekt školskog rada nekog đaka.

Smetnje u učenju matematike 97

Izrazom smetnje u učenju matematike opisuju se znatne teškoće u računanju ili matematičkom rasuđivanju. Đaci s tim smetnjama mogu biti vrlo vešti u čitanju i pisanju, ali vrlo neuspešni u matematici.

Smetnje u pisanju 101

Smetnje u pisanju mogu se odnositi na probleme u pisanju rukom ili na sposobnost pismenog izražavanja ideja. Bilo koja od tih teškoća može da izazove probleme đacima u školi.

Neverbalne smetnje u učenju 105

Neverbalne smetnje u učenju jesu neurološki zasnovano stanje koje izazivaju abnormalnosti u desnoj polovini mozga. Takva deca imaju lošu motoriku, vizuelno-prostornu organizaciju i društvenu komunikaciju.

5. Poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje (ADHD) 109

ADHD karakteriše problem održavanja pažnje na zadacima ili školskom radu, a mogu ga pratiti impulsivnost i hiperaktivnost. Ovaj poremećaj može blago da utiče na rad i ponašanje đaka u školi i van nje, ali se taj uticaj može pokazati i kao vrlo ozbiljan.

6. Destruktivni poremećaji ponašanja 119

Destruktivni poremećaji ponašanja obuhvataju *poremećaj protivljenja i prkosa* i *poremećaj ponašanja*. Deca s poremećajem protivljenja i prkosa ponašaju se izuzetno izazivački, besno i neposlušno. Đaci s poremećajem ponašanja pokazuju mnogo ozbiljnije poremećeno ponašanje, koje obuhvata agresivnost, uništavanje imovine i ozbiljne prekršaje propisa i zakona. Takvim đacima često je potrebna stalna kontrola, a oni mogu izgledati kao da se uopšte ne obaziru na društvene (ili školske) norme i očekivanja.

7. Aspergerov sindrom 125

Od Aspergerovog sindroma pate đaci koji imaju probleme u socijalnoj interakciji, repetitivno se ponašaju i pokazuju interesovanje za neuobičajena područja. On negativno utiče na socijalne odnose đaka i njihovo učenje.

8. Tikovi 131

Tikovi su izazvani neurološkim nevoljnim ponavljanim pokretima mišića. Mogu biti glasovni, motorni ili kombinacija glasovnih i motornih, jednostavni, ali i vrlo složeni. Tikovi mogu privući negativnu pažnju i zadirkivanje druge dece.

9. Poremećaji u ishrani 134

Poremećaji u ishrani obuhvataju *anoreksiju*, *bulimiju* i *poremećaj prežderavanja*. Oni najviše pogađaju adolescente i povezani su s negativnom slikom o sopstvenom telu i s nezdravim navikama i ponašanjem u vezi s hranom. Te navike mogu da obuhvate izgladnjivanje, prejedanje ili povraćanje. U najtežem obliku poremećaji u ishrani mogu dovesti do smrti.

10. Samopovređivanje 138

Samopovređivanje obuhvata sečenje, paljenje i druge oblike samopozleđivanja. Takvo ponašanje pokazuje se u kompulzivnom i repetitivnom obliku i sve je češće među adolescentima. Pokušaji samoubistva najozbiljniji su oblik samopovređivanja.

Pogovor 142

O autoru 143

Predgovor srpskom izdanju

U Srbiji se deca s posebnim potrebama i smetnjama u razvoju tradicionalno obrazuju u okviru tzv. specijalnih škola, to jest osnovnih i srednjih škola za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju. U tim školama nastava se izvodi na osnovu posebnih nastavnih planova i programa, zavisno od vrste i stepena smetnji učenika. Pravo na obrazovanje u tim školama ostvaruju učenici sa intelektualnim smetnjama, s poremećajima u ponašanju, s telesno-motoričkim smetnjama, smetnjama sluha i smetnjama vida. I pored postojanja specijalnih škola, prema podacima Ministarstva prosvete, 85% dece s teškoćama u razvoju nije obuhvaćeno bilo kakvim vidom sistemskog obrazovanja.

U modernim sistemima obrazovanja postoji težnja da se jedan broj učenika s posebnim potrebama uključi u redovnu nastavu radi obrazovanja u manje restriktivnoj sredini, u kojoj oni mogu da uče i rade sa svojim vršnjacima i da se socijalizuju. Smatra se da taj *inkluzivni* pristup unapređuje rad s takvom decom i efikasnije doprinosi njihovom razvoju nego rad u specijalnim školama i odeljenjima, kao i da obezbeđuje manje osipanje te dece iz sistema obrazovanja. Takođe, inkluzivni pristup u obrazovanju povećava osetljivost sredine prema životu i specifičnim potrebama osoba sa smetnjama u razvoju (i dece i odraslih) i doprinosi smanjenju njihove diskriminacije.

Poslednjih godina i kod nas je došlo do porasta svesti o prednostima inkluzije u obrazovanju. U tom smislu *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (Službeni glasnik RS 72/09) donosi mnoga nova rešenja koja obezbeđuju *uključivanje* dece sa smetnjama u razvoju u redovan sistem obrazovanja. Najvažnija od tih rešenja odnose se na uvođenje individualnog obrazovnog plana, koji se prilagođava potrebama učenika, zatim na uvođenje pedagoških asistenata u nastavu i omogućeno prisustvo pratioca deteta, to jest personalnog asistenta u školi.

1. Individualni obrazovni plan

Individualnim obrazovnim planom utvrđuje se način na koji će se rad prilagoditi učeniku putem *individualizovanih pristupa i nastavnih metoda, prilagođavanja nastavnih sadržaja i posebnog rasporeda časova nastave u odeljenju*.

Ciljevi individualnog obrazovnog plana za dete sa smetnjama u razvoju jesu njegovo optimalno *uključivanje* u redovan obrazovno-vaspitni rad i njegovo *osamostaljivanje* u vršnjačkom kolektivu.

Individualni obrazovni plan mora imati utvrđene *ciljeve* obrazovno-vaspitnog rada sa učenikom i *posebne definisane standarde za svakog učenika koji se obrazuje po individualnom planu*. Ti standardi mogu biti posebni standardi po kojima se obrazuje celo odeljenje ili individualno prilagođeni standardi za pojedine ili sve predmete. To zahteva da se individualni program za ove učenike priprema po predmetima, to jest da se gradivo u okviru predmeta obrađuje s dodatnom podrškom. Sledstveno tome, ti učenici *ocenjuju* se u skladu s prilagođenim standardima postignuća.

Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog *stručnog tima za inkluzivno obrazovanje*, koji u školi čine nastavnik razredne nastave, odnosno odeljenski starešina i predmetni nastavnici, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj i, po potrebi, pedagoški asistent i stručnjak van ustanove, na predlog roditelja.

Roditelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom deteta. Prosvetni savetnik prati sprovođenje individualnih obrazovnih planova.

2. Pedagoški asistenti

Uloga pedagoških asistenata jeste pružanje pomoći i dodatne podrške učenicima u skladu s njihovim potrebama, kao i nastavnicima i stručnim saradnicima kako bi unapređivali rad sa učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška. U svom radu pedagoški asistent ostvaruje saradnju s roditeljima/starateljima, a on i direktor škole sarađuju i s nadležnim organizacijama i zajednicama u okviru lokalne samouprave.

3. Pratilac deteta – personalni asistent

Uloga pratioca deteta u školi, to jest personalnog asistenta, sastoji se u pružanju pomoći učeniku sa smetnjama u razvoju u obrazovno-vaspitnom radu.

Ovaj priručnik treba da pomogne učiteljima i nastavnicima, pedagozima, psiholozima, defektolozima, pedagoškim asistentima, prosvetnim savetnicima i svim drugim stručnjacima kojima je zadatak da u okviru redovne nastave odgovore na potrebe učenika s teškoćama u učenju i poremećajima mentalnog zdravlja.

Urednik

Uvod

*Zašto sam izabrao ovu profesiju? Zašto sam ovde?
Jednostavno rečeno, ovde sam da bih nešto promenio*

Tomi Linds (Tommie Lindsey), vaspitač

Koliko obaveza danas morate da preuzmete? Naravno, kao vaspitač – imate ih mnogo. Vaš je posao da podučavate veliki broj međusobno različitih đaka, a među njima se nalazi i dosta onih s teškoćama u učenju. Tome dodajte činjenicu da vam dolaze deca s vrlo različitim socijalnim i emotivnim problemima i vaš posao postaje znatno teži. Neki đaci možda imaju probleme sa samokontrolom, sa sopstvenom naravi ili socijalizacijom, što utiče ne samo na njihovo učenje već i na vaše mogućnosti da ih podučavate.

Imate težak posao – jedan od najtežih. To što čitate ovu knjigu pokazuje vašu duboku zainteresovanost za đачko učenje i mentalno zdravlje. U svom radu s decom i njihovim porodicama imao sam prilike da upoznam mnoge predane učitelje kojima se divim. Kao i vi, oni su željni informacija koje mogu da iskoriste da bi pomogli đacima s različitim problemima. Zato sam napisao ovu knjigu. Želeo sam da predstavim praktične metode koje nastavnici mogu da primene u učionici kako bi najbolje što mogu podučavali i podržali sve đake – naročito one s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja.

Savremena inkluzivna nastava

Šta je to što vaš posao čini toliko zahtevnim? Od vas se, svakako, očekuje da podučavate veliki broj međusobno različitih đaka. Neki od onih koji stižu do vas imaju teškoće u učenju i ponašanju. Činjenica da su ovi učenici u vašoj učionici rezultat je drugačijeg gledanja na obrazovanje dece s posebnim potrebama. Nestaju mnoge specijalne škole iz prošlosti i, umesto toga, takvi đaci danas se uključuju u redovnu nastavu.

U osnovi inkluzije svakako leže dobre namere, ali možete da zamislite ili ste već iskusili neke velike izazove: Kako mogu da pomognem svoj deci da uspešno savladaju gradivo? Kako da izađem na kraj s dečjim socijalnim i emotivnim razvojem? A šta je s mojom obukom? Kako da se postavim prema deci s poremećajima mentalnog zdravlja?

RAZMISLITE O TOME...

Samo oko 25% dece kojoj je potrebna posebna briga o mentalnom zdravlju dobija neophodan profesionalni tretman, a 70% do 80% takve dece taj tretman dobija u školskoj sredini.

Zadatak da se pomogne đacima s problemima u mentalnom zdravlju, ponašanju i učenju možda izgleda obeshrabrujuće. Dobra vest jeste to da postoje mnoge metode koje možete

primeniti da biste podržali đake. Knjiga *Podučavanje dece s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja u redovnoj nastavi* pruža nastavnicima u redovnoj nastavi pregled mogućih postupaka i mera za intervenciju, kao i savete koji će omogućiti donošenje odluke o tome kada je đacima možda potrebna pomoć drugog školskog osoblja ili stručnjaka sa strane.

Koliko su česti poremećaji mentalnog zdravlja i učenja

Broj dece s dijagnozom poremećaja mentalnog zdravlja i smanjenih sposobnosti za učenje raste. Do 10 odsto đaka u SAD ima smetnje u učenju. Oko 20 odsto ima neki problem mentalnog zdravlja koji utiče na svakodnevni život – a polovina te dece ispunjava kriterijume za dijagnozu mentalnog poremećaja. Saberite te brojke i dobićete gotovo 10 miliona mladih sa smetnjama koje im mogu otežati učenje i odgovarajuće ponašanje u učionici u SAD. Mnogi od tih đaka imaju više od jedne smetnje.

Sve više se shvata da probleme u nastavi često prouzrokuju znatne razlike u *načinu na koji* đaci uče, kao i socijalne i emotivne teškoće s kojima se oni možda suočavaju. Različiti pristupi učenju i inovativne tehnike nastave primenjuju se da bi se učenici angažovali. Umesto da đake jednostavno kažnjavaju zbog lošeg ponašanja ili slabog uspeha, nastavnici se više udubljuju u uzroke problema. Oni otkrivaju da se đaci ne samo bolje osećaju i ponašaju već i da postižu bolji uspeh u učenju kada se identifikuju njihovi psihološki problemi ili problemi u učenju i kada postoji pravilan odnos prema tim problemima.

Posvećivanje pažnje razlikama među đacima može da izgleda kao veliki izazov kada ste u isto vreme odgovorni za rad i rezultate celog odeljenja. Možda se plašite da bi vas posvećivanje prevelike pažnje pojedinim đacima sprečilo da pomognete većini u vašem odeljenju da postigne utvrđene standarde i usvoji predviđena znanja. Trebalo bi da vam informacije i metode predstavljene u ovoj knjizi omoguće da pružite posebnu pažnju onoj deci kojoj je to potrebno, uz minimalne negativne posledice za ostatak odeljenja. Istovremeno ćete naučiti i kako da se postavite prema problemima oko đackog ponašanja koje ometa vaša predavanja.

Kako koristiti ovu knjigu

Moj cilj pri pisanju ove knjige bio je da pružim aktuelne informacije o poremećajima mentalnog zdravlja i učenja i da vam olakšam primenjivanje tog znanja u redovnoj nastavi. Evo šta ćete naći u ovoj knjizi:

I deo. Uloga škole u suočavanju s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja

Prvi deo ove knjige daje osnovu koja treba da vam pomogne da odgovorite na potrebe đaka s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja. Poglavlje pod naslovom *Utvrdjivanje potreba đaka* može da vam koristi pri identifikovanju đaka kojima su možda potrebne pomoć u učenju, emotivna podrška ili intervencija u oblasti ponašanja. Poglavlje *Efikasna pravila i postupci u učionici* pruža smernice za nastavni rad – uključujući preporuke za utvrđivanje doslednih pravila i pozitivnih, delotvornih disciplinskih mera. Deo pod naslovom *Efikasne nastavne metode koje su u skladu s različitim potrebama đaka* možete da iskoristite kako biste u dnevni rad u školi ugradili najbolju praksu za motivisanje svih đaka da uče. Glava *Uspostavljanje sigurne i zaštitničke sredine u učionici* pruža vam sugestije o tome kako da vaša učionica bude mesto na kojem đaci osećaju da su poštovani, cenjeni i bezbedni. Poslednje poglavlje u prvom delu knjige – *Izgradnja socijalnih veština kod đaka* – daje ideje o podsticanju socijalnog razvoja kod dece; socijalni razvoj je područje rasta koje je često ugroženo poremećajima mentalnog zdravlja i učenja.

II deo. Poremećaji mentalnog zdravlja i učenja

Drugi deo ove knjige počinje poglavljem *Termini koji se koriste u ovoj knjizi*, gde su date opšte informacije o poremećajima i terminologija koju različiti stručnjaci koriste da bi opisali te probleme.

Potom ćete naći detaljne informacije o poremećajima mentalnog zdravlja i učenja. Sva poglavlja izložena su na dosledan način, tako da lako možete da dođete do informacije koja vam je potrebna. U svakom poglavlju definisan je određeni poremećaj na osnovu simptoma, a potom su date korisne metode za rad s đacima. Uključeni su i statistički podaci o tome koliko se često ti poremećaji javljaju kod dece, priče o slučajevima, terapija koju mogu da primene stručnjaci, kao i druge informacije koje bi mogle da vam koriste u radu s decom.

Ovu knjigu možete da koristite bez obzira na to da li znate ili ne znate neko dete s nekim poremećajem. Ako već znate koji poremećaj ima neki đak, možete naći odgovarajuću informaciju pregledom sadržaja. Ako niste sigurni u to da postoji neki poremećaj, u knjizi možete da pronađete potencijalno korisne metode u vezi sa ponašanjem koje ste uočili. Na primer, detetu koje je uvek neorganizovano mogla bi da koristi neka od metoda koje su predložene kao pomoć đacima sa ADHD – čak i kada drugih simptoma nema.

Napisao sam ovu knjigu imajući na umu nastavnike u redovnoj nastavi, ali ove informacije mogu pomoći mnogima koji su zaposleni u školi. Školski pedagozi i psiholozi upoznaće se s metodama koje mogu da primene u radu s đacima. Specijalni pedagozi i pedagoški asistenti u odeljenju, koji sa ovim đacima rade individualno, u knjizi će naći opise metoda koje im mogu koristiti pri poboljšavanju školskih postignuća đaka i podsticanju odgovarajućeg ponašanja u učionici. Roditelji i svi ostali koji se brinu o deci i koji se bave njihovim obrazovanjem takođe bi mogli da imaju koristi od upoznavanja s teškoćama što možda leže iza nekog nefunkcionalnog oblika dečjeg ponašanja.

MOĆ ETIKETIRANJA

U ovoj knjizi nazivi su korišćeni tako da je veći naglasak na detetu nego na poremećaju mentalnog zdravlja ili učenja. To znači da se deca ne nazivaju ADHD, *autistično* ili *opsesivno-kompulzivno* dete. Umesto toga, oni pogođeni poremećajima nazivaju se, na primer, *deca sa ADHD*, *đaci sa autizmom* ili *mlade osobe sa opsesivno-kompulzivnim poremećajem*. Etiketiranje dece (na primer: *On ima smetnje u učenju*) možda izgleda zgodnije, ali je loše za ljudska bića, koja su složene individue, sa specifičnim jakim stranama i slabostima. Ukratko, etiketiranje podrazumeva da je njihovo celokupno biće okarakterisano nekim stanjem i onemogućuje uočavanje složene prirode njihovih bića.

Vaša moć da napravite razliku

Naša najmlađa ćerka imala je oko sedam godina kad nam je njena učiteljica rekla da je zabrinuta jer joj se čini da je Liza tužna. Učiteljica je pomišljala da je Liza možda deprimirana. Druga učiteljica nas je pitala da li se Liza plaši učiteljica. Kad smo je zapitali zašto to misli, rekla je da joj se Liza ne obraća tako mnogo kao ostali đaci.

Te primedbe sasvim su nas iznenadile – u našoj kući od priče je vrilo kao u košnici. Ali, kako se pokazalo, otkrili smo da je Liza prilično anksiozna u učionici. Njena anksioznost pokazivala se kao stidljivost. Iako ova priča pokazuje koliko je važno izbeći dijagnostikovanje đaka (Liza nije bila deprimirana), bilo nam je korisno da saznamo da nešto *nije u redu*. Školski psiholog pomogao je Lizi oko njene stidljivosti i anksioznosti, pa je Liza mogla da bude opuštenija i uspešnija u školi.

Ova priča ističe važnost uloge koju imate u životu đaka. Kao nastavnik vi možda s decom provodite isto onoliko vremena koliko i njihovi roditelji. Rezultat toga jeste da ste vi često među prvima koji uočavaju potencijalne probleme. Premda je važno da se izbegne brzo donošenje suda, ključna je vaša sposobnost i spremnost da podelite brigu s roditeljima. Rana intervencija kod poremećaja mentalnog zdravlja i učenja može da znači malobrojnije i manje ozbiljne emotivne probleme i probleme u učenju ili ponašanju.

Kao većina nastavnika, i vi ste verovatno krenuli u taj posao znajući da neće uvek biti lako. Verovatno ste znali za izazove nastavničkog posla, ali ste ga izabrali jer ste shvatili njegov značaj i niste mogli da propustite priliku da obogatite dečje živote. S vremenom ste verovatno shvatili i drugu stranu tog posla: nastavnički posao jedna je od profesija koja najviše uzvraća. Vaš rad s decom čini vas osobom koja ima izuzetno veliki uticaj na budućnost deteta. Liza može to da potvrdi – nedavno je diplomirala školsku pedagogiju i zaposlila se u osnovnoj školi.

Nadam se da će ova knjiga doprineti da vam vaš posao donese još više zadovoljstva. Samo nastavite sa svojim izuzetno važnim poslom.

Dr Majls L. Kuli

Utvrđivanje potreba đaka

Srž svakog dobrog obrazovanja jeste da nastavnik traži od đaka da misle i angažuje ih u ohrabrujućem dijalogu, neprekidno proveravajući razumevanje i napredak.

Vilijam Glaser (William Glasser), psihijatar i pisac

Postoji više načina na koje možete saznati da đak ima neki poremećaj mentalnog zdravlja ili učenja. U slučaju neke dece informacije o njihovim teškoćama dobićete od drugih. Možda će od vas zatražiti da nastavite tamo gde je neki drugi nastavnik prestao da pruža podršku ili posebnu pomoć đaku koji ima smetnje u učenju ili pati od stanja poput depresije. Neka deca će možda prvi put doći u školu s roditeljima i oni će vas upoznati s poremećajem.

Kada ste obavješteni o problemu, od velike pomoći moglo bi da vam bude upoznavanje sa svim podacima o đaku prikupljenim u školi. Možete pogledati školski dosije đaka, sve dokumente i informacije o ponašanju i socijalnim sposobnostima. Sliku o đaku možete steći i razgovorom s drugim osobljem u školi, pre svega sa onima koji su mu ranije predavali ili na neki drugi način radili s tim učenikom.

ŠKOLSKI REGISTRACIONI FORMULARI

Ispunjavanje formulara za registraciju u vašoj školi prva je prilika da se prikupe značajne informacije o đaku. Ti formulari uglavnom su standardizovani i sadrže rubrike za opšte podatke o đacima i njihovim problemima u mentalnom zdravlju, ponašanju, govoru ili učenju, onim problemima koji bi mogli da utiču na školovanje. Važno je da ti formulari sadrže i stavku o poverljivosti informacija.

Da bi se što više smanjila mogućnost da roditelj zaboravi da navede stanje deteta, najbolje je da formular obuhvati listu opštih problema, kao što su smetnje u učenju, poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje (ADHD), poremećaji raspoloženja i anksioznost, tikovi, epi-napadi i teškoće u govoru. Treba ostaviti mesta i da roditelji navedu fizičke bolesti, poput alergija ili dijabetesa, i uneti rubriku *Ostalo* da bi se mogla navesti i druga stanja. Roditeljima treba ostaviti dovoljno prostora da mogu da napišu važne komentare o tim problemima.

Ukoliko se navedeni podaci ne skupljaju svake godine, podelite jednom godišnje formular u kojem se od roditelja traži da upozore školu na bilo kakve promene u zdravstvenom stanju ili posebne okolnosti u vezi s detetom. Postarajte se da svakako imate na raspolaganju sve podatke koji su vam potrebni da biste stupili u kontakt s roditeljima ili starateljima.

Bez obzira na to da li imate ili nemate informaciju o smetnji ili poremećaju kod nekog đaka, rana intervencija može znatno da pomogne u napredovanju tog deteta tokom školske godine. Blagovremena promena pristupa u nastavi može vam omogućiti da angažujete đaka

Opšti anksiozni poremećaj, neverbalne smetnje u učenju, distimija, poremećaj protivljenja i prkosa, Aspergerov sindrom. Da li znate šta je to? Da li biste mogli da prepoznate te poremećaje na osnovu simptoma? Da li biste znali kako da reagujete?

Inkluzija je smišljena s dobrim namerama, ali su zato mnogi učitelji i nastavnici suočeni sa zastrašujućim zadatkom pružanja pomoći đacima s poremećajima mentalnog zdravlja i učenja i s problemima u ponašanju povezanim s tim poremećajima. Ti đaci, koji su ranije obrazovani u specijalnim odeljenjima, sada su u vašoj učionici. Ako osećate da niste uvek spremni za to ili se ponekad osetite preterano opterećenim, niste jedini.

U ovom pristupačnom priručniku opisuju se poremećaji mentalnog zdravlja i učenja koji se često sreću kod školske dece, objašnjava se kako se svaki od njih može ispoljiti u učionici i pružaju se sugestije o tome šta da se uradi (i šta da se ne uradi).

U ovom priručniku ćete naći:

- preporuke za upravljanje radom u učionici
- ideje za motivisanje svih đaka da uče
- ideje za podsticanje socijalnog razvoja kod dece
- detaljne podatke o brojnim poremećajima mentalnog zdravlja i učenja, uključujući definicije, statističke podatke i primere
- opise karakterističnog ponašanja i simptoma
- konkretne praktične metode i mere za intervenciju u učionici
- kratak opis profesionalne terapije.

Napisana za učitelje i nastavnike u redovnoj nastavi, ova knjiga je vredan priručnik za celokupno školsko osoblje, za roditelje i sve one koji rade s decom i tinejdžerima.

ISBN 978-86-7781-775-6

9 788677 817756

www.kreativnicentar.rs